

УДК 811.161.2'243'26

**НОВА КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА
З ПРАКТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ (РІВЕНЬ А1)**

Тетяна Космеда

*Institut Filologii Rosyjskiej UAM,
Zakład Ukrainistyki,
Al. Niepodległości, 4,
61-874, Poznań, Poland
Tel. +48 (61) 829 3576, fax +48 (61) 829 3575
e-mail: ifros@amu.edu.pl*

Запропоновано оригінальну концепцію підручника з практичного курсу української мови для польських студентів, що розрахований на підготовку філологів, які оволодівають початковим рівнем – А1. Підручник побудований на базі послідовного врахування особливостей української мови – фонетичних, орфоепічних, графічних, лексико-семантичних, граматичних, стилістичних, комунікативних і лінгвокультурологічних – і частковим їх порівнянням із мовними, культурологічними і комунікативними особливостями польської мови (мовлення). Підручник розрахований на ознайомлення студентів зі специфікою мовної особистості українця.

Ключові слова: концепція підручника, українська мова як іноземна, мовна особистість українця, мовні, культурологічні і комунікативні особливості.

В умовах інтеграції України у світовий інформаційний, економічний і культурний простір, ураховуючи її прагнення й готовність увійти в Євросоюз, активно співпрацювати з європейцями у всіх сферах життя, безпосередньо спілкуватися, ділитися своїм досвідом і набувати чужого, у іноземців з'являється особливе зацікавлення Україною, і, зрозуміло, українською мовою, виникає логічне прагнення оволодіти нею. Це прагнення передусім простежується в поляків – найближчих і найбільш доброзичливих сусідів України, співпраця із якими, безперечно, має добру перспективу, що й зобов'язує фахівців-україністів укладати необхідну спеціалізовану навчальну літературу.

Проблема розробки якісного підручника з практичного курсу української мови для польських студентів залишається актуальною, хоч в останні роки й посилюється процес підготовки навчальних посібників з курсу «Українська мова як іноземна» саме для польськомовної аудиторії, що загалом можна лише схвалювати. Насамперед назвемо серію праць, які підготувала кафедра україністики Варшавського університету, зокрема підручник «З українською на ти» за редакцією І. Митник та М. Санєвської (2014), що складається з двох частинах і призначений студентам, які оволодівають рівнем А1 та А2+. Як зауважують укладачі, за цим підручником можна самостійно підготуватися до іспиту з практичного курсу української мови з метою отримання відповідного сертифікату. Лексико-граматичний матеріал, репрезентований у підручнику, уможливує набуття відповідної комунікативної компетенції для вільного спілкування в типових мовленнєвих ситуаціях, пов'язаних із родинним життям, працею і школою, відпочинком і туризмом, спілкуванням із приятелями, комунікацією

у міському й сільському середовищі. Репрезентовано в ньому і необхідну лексику, що стосується таких тем, як «Дім», «Кулінарія», «Погода». «Клімат», «Географія», «Світ фауни і флори», «Мистецтво», «Мас-медіа». Звичайно, укладачі старалися послідовно подавати матеріал, що стосується культури України, показати традиції, звичаї і под. Безперечно, підручник містить низку вправ для закріплення лексичного і граматичного матеріалу, що відповідає чинним принципам дидактики. Його з'яву можна лише вітати.

Але, як видається, підручники з курсу «Українська мова як іноземна» повинні мати альтернативу. Незважаючи на типовий загалом перелік комунікативних тем, лексичного і граматичного матеріалу, що відповідає розробленим стандартам, програмам, дидактичні напрацювання усе ж можуть значно відрізнитися, оскільки кожна авторська концепція є неповторною і своєрідною, має відповідну специфіку. Власне оригінальну концепцію має підручник, про який ітиметься в цій розвідці. Він розрахований на студентів першого курсу, які лише починають вивчати українську мову і навчаються на відділенні української філології в польських вищих навчальних закладах, відповідно до Навчальної програми, розробленої кафедрою україністики Університету імені Адама Міцкевича в Познані.

Під час підготовки цього підручника укладачі враховували, по-перше, факт спорідненості української й польської мов: акцентовано увагу на тих мовних явищах, що викликають певні труднощі в польських студентів, наприклад, це, власне, знайомство й оволодіння українською графікою, що базується на кирилиці, вимова [л] і [л']; [г] і [x] і под., по-друге, враховано Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, що були розроблені Асоціацією Мовних Експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe), згідно з якими існує шість рівнів володіння мовою (**інтродуктивний** (Breakthrough або A1), **середній** (Waystage або A2), **рубіжний** (Threshold або B1), **просунутий** (Vantage або B2), **автономний** (Effective Operational Proficiency або C1) і **компетентний** (Mastery або C2)). Вони охоплюють проміжок від базового до практично бездоганного рівня володіння мовою. На них зорієнтовані навчальні посібники з будь-якої європейської мови, довідники, словники, тести.

Цей підручник укладено відповідно до **інтродуктивного** (Breakthrough або **A 1**) рівня, **мета** якого – підготувати **елементарного користувача мови**, який унаслідок відповідної навчальної роботи повинен розуміти й уживати побутові повсякденні вирази, а також будувати елементарні речення з метою задоволення конкретних потреб; може відрекомендуватися сам або презентувати когось іншого; запитувати й відповідати на питання про деякі аспекти й деталі особистого життя, людей, предмети, довкілля загалом; взаємодіяти зі співрозмовником, тобто спілкуватися на елементарному рівні за умови, що комунікант говорить повільно й чітко та готовий прийти на допомогу, роз'яснюючи мовну ситуацію.

Відповідною допомогою користувачам є те, що всі завдання, а також інформація теоретичного й культурологічного характеру (цікава інформація) подаються двома мовами: спочатку українською й відразу далі по тексту — польською. Це зроблено для того, щоб студенти спокійно набували навичок читання українських текстів, правильної вимови, а для полегшення розуміння прочитаного їм і пропонують відразу переклад, що також сприятиме активізації роботи й на початковому рівні навчання є цілком доцільним.

Матеріал підручника розрахований на **комунікативно-орієнтоване навчання**, в основу якого покладено як певний орієнтир модель **мовленнєвої поведінки носія української мови** у сфері щоденного спілкування.

Згідно з вимогами до початкового рівня (A1) володіння українською мовою в підручнику репрезентовано **мовний, мовленнєвий і комунікативний матеріал**. Розроблено систему вправ для засвоєння української графіки, орфоєпії, орфографії, інтонації, лексики і фразеології та елементів граматики і частково стилістики, подано необхідний теоретичний матеріал.

Відповідно до проблематики кожної конкретної комунікативної теми створено креативно чи підібрано з актуальних джерел відповідні діалоги й тексти по можливості з урахуванням різних функціональних стилів мовлення, що налаштовує студентів на мінімальне розуміння стилістичного розмаїття української мови. Наприклад, під час засвоєння теми «Знайомство» за стилями розподіляються й найпоширеніші форми українського мовного етикету з усіма варіантами, порівн.: *офіційно-діловий стиль / styl urzędowy*: Дóбрый день! / Дóброго дня! Дóбрый вéчiр / Дóброго вéчора! – До побáчення!; *розмóвний і худóжній стилі / styl potoczny oraz artystyczny*: Дóбрый рáнок! / Дóброго рáнку! Дóбрíдень! Дóбрíвечiр! Здрáстуй(-те)! Привіт! Дóброго здорóв'я! Здорóвєнкí булí! Моє Вам шанувáння / вітáння! Ласкáво прóсимо! Дóбрáніч! / На дóбрáніч! Дóброї нóчі! Солóдких снів! – Бува́й(-те) здорóвий /-а (-і)! До настúпної зúстрічі! До вихíдних! Прощава́й (-те)! На все дóбре! Успíхів! Хай щастíть! Щастí Тобí (Вам)!; Слáва Укрáїні! (патріотíчне привітáння / powitanie patriotyczne), – Герóям слáва! (відповідь / odpowiedź); *конфесійний стиль / styl sakralny, konfesyjny*: Слáва Ісúсу Христú! – Слáва навíки! (відповідь / odpowiedź), Дай Бóже щáстя! – Дякую! Дай Бóже Тобí (Вам)! (відповідь / odpowiedź).

Студенти мають змогу навчатися української мови на основі текстів, що репрезентують як сучасне живе українське мовлення (Інтернет, актуальні сайти), так і мовлення українського красного письменства – художня поезія й проза, тексти вишуканих українських мовних особистостей (Т. Шевченко, С. Руданський, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, Павло Глазовий та ін.). Паралельно подана інформація культурологічного характеру про видатних українських діячів науки й культури, звичаї, традиції, архітектуру, кулінарію і т. д. Наприклад, у темі «Знайомство» після вірша Д. Павличка «Добрий день!» (Хто б не йшов і хто б не їхав / По дорóгах кременистих / Чéрез прикарпáтські сéла, — / Всíх вітáють слóвом тут. / Вам поклóниться дитíна, / І дідúсь сивоголовий / — Скинe ша́пку пéред вáми — / Чи знайóмі ви, чи ні) пропонується така інформація про письменника і громадського діяча, порівн.: **Дмитро́ Павлі́чко (1929)** — український поёт, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч. Д. Павлічко — шістдесятник, пёрший голова Товари́ства української мóви ім. Т. Шевчénка, одíн із найвизначніших українських перекладачів (перекладає з англійської, іспáнської, італійської, францúзької, португáльської, їдиш та слов'я́нських мов). У 1999–2002 рр. Д. Павлічко був послóм у Пóльщі. За його клопотáнням у цéнтрі Варшáви спорúджено пáм'ятник Тарáсові Шевчénку. Áвтор збíрок «Моя земля», «Любóв і ненависть», «Сонéти», «Золотé я́бло» та багáтьох íнших.

Підручник надає студентам інформацію про особливості українських фольклорних жанрів – пісень (пропонуються й ноти), анекдотів, жартів, загадок, скоромовок, приказок, прислів'їв і под., знайомить з особливостями національного характеру українців, репрезентуючи їхнє світорозуміння, світобачення і світовідчуття, особливу емоційність. У кожній темі подано завдання для репрезентації віночка української народної мудрості, напр.: 1. *Корíнь науки гíркий, а плíд смáчний*. 2. *Мудрим ніхто не вродився, а мудрості навчився*. 3. *Учись — розумним будеш, працúюй — не голодним*. 4. *Борода не робить мудрим чоловіка*. 5. *Дарма, що малий, а й старого*

навчить! 6. І з сивою бородою не все розум приходить! 7. Мудрій голові досить два слова! 8. Одна розумна голова добре, а дві ще краще! 9. Старого горобця на полові не обдуриш. 10. Хороший рибак по кльову мусить знати, як рибку звати.

Кожна тема містить й український гумор, тим самим репрезентуючи ще одну яскраву особливість українського національного характеру, специфіку мовлення українців. Наприклад в темі «Знайомство» наведено такий анекдот: *Молодий хлопець не знає з чого почати бесіду з дівчиною. — Як ся маєте? — врешті починає. — Дякую, добре, — відповідає вона. — А як ся мають ваші тато і мама? — Дякую, добре. — А як ся мають ваші брат і сестра? — Дякую, добре. Далі хлопець вже не знає, що питати. Тоді дівчина його виручає й тихо підказує: Я маю ще дідуся й бабусю.*

Наведені тексти передбачають низку питань і завдань, розрахованих на читання в аудиторії, аудіювання (підручник містить спеціальний диск) і самостійне читання вдома, додаткове читання ускладнених текстів для найбільш активних і компетентних студентів. Розумінню текстів сприяють притекстові словнички – тлумачні і тлумачно-перекладні.

Передбачено завдання творчого характеру, розраховані на актуалізацію мовленнєвої і мисленнєвої діяльності тих, хто навчається, – тлумачення епіграфів, що підібрані для кожної теми, наприклад для теми «Знайомство» запропоновано такий епіграф: *Дерево міцніє корінням, а людина – друзями* (українське прислів'я); робота над картинками, малюнками і полотнами відомих художників; зацікавлення оригінальною інформацією й очікування мовленнєвої реакції на неї і под. Кожна тема в кінці містить тематичний словничок для обов'язкового вивчення, що побудований або в алфавітному порядку, або за підтемами.

Для полегшення й активізації роботи на початковому етапі вивчення мови розроблено систему умовних позначок, що робить підручник привабливішим.

Оскільки в польських студентів великі труднощі викликає система українського наголошування, що цілком відрізняється від польської, де наголос міститься на передостанньому складі практично в усіх словах мови, за винятком незначної кількості винятків, то весь український дискурс підручника має позначки наголосу, що, сподіваємося, сприятиме кращому засвоєнню української орфоєпії.

У підручнику репрезентовано, крім Вступної частини, у якій подано алфавіт та інформацію про його походження, найбільш «українські» літери, схарактеризовано й проілюстровано найпростіші інтонаційні конструкції української мови, схематично показана вимова деяких звуків, що викликають труднощі саме в польській аудиторії, пропонується низка вправ на закріплення їхньої вимови, зокрема й скоромовки, для закріплення вимови й читання підібрано виразні паліндрони, а далі пропонується 11 найважливіших комунікативних тем: «Знайомство», «Сім'я, рідня», «Зовнішність людини», «Характер. Вдача. Поведінка людини», «Одяг», «Харчування», «Магазин, крамниця, базар», «Дім, квартира», «Пошта та основні засоби зв'язку», «Освіта», «Відпочинок, хобі», пов'язаних, як бачимо, із різними сферами людського життя.

Кожна комунікативна тема дає можливість засвоювати певні аспекти граматики, орфографії, орфоєпії та відповідну лексику і фразеологію, здійснюється робота на засвоєння синонімів, омонімів, антонімів, паронімів, зокрема й міжмовних, наприклад: *Жіти, проживати, мешкати* — це слова-синоніми. (*Жіти* — «бути, існувати»; має ширше значення. *Проживати, мешкати* — жити за місцем прописки); Слово *воля* в українській мові вживається у двох значеннях: укр. *воля* — пол. *swoboda* і укр. *воля* — пол. *chęć, życzenie*; Українське слово *дружба* означає «стосунки, в основі яких — взаємна прихильність, довіра, близькість» і т. д. (пол. *przyjaźń*). Польське слово

družba — «товариш молодого, який на запрошення берє участь у весільному обряді» (укр. *свідо́к*, діал., заст. *дру́жба*); Слово *гові́рка* в українській мові вживається з двома наголосами: *гові́рка* (прикметник) — особа, яка любить говорити, балакуча; *гові́рка* (іменник) — найменша одиниця територіальної диференціації діалектної мови. Приклади: *Гали́на* — *гові́рка* дівчина; *Яка відмінність між словами діалект, гові́рка й наріччя?* Слова *гові́рка* й *гові́рка* є видами омонімів — **омографами**; Українське слово *заво́д* перекладається *fabryka*, а польське слово *zawód* — укр. **професія, фах**; Укр. *сподіва́тися* і пол. *spodziewać się* мають різні значення. Це **міжмовні омоніми**; У пол. мові слово *spodziewać się* — «очікувати, чекати»; в українській мові сподіватися — «тієць nadzieje», напр., *Головнє, не трєба читати на ніч. Тоді, сподіваюсь, і безсоння минє* (*Леся Українка*) і под.

В ігровій формі подаються правила орфографії, наприклад: Приголосні, після яких пишеться **апостроф, Б, П, В, М, Ф, Р** — це початкові літери такого речення: **Маленькому Бегемотику Плетє Фєя Ромашковий Вінок**, що супроводжується відповідним малюнком.

Попутно подаються відомості про особливості українського наголошування, зокрема й дублетні наголоси та функції окремих слів у мовленні, порівн.: Вставне слово *ма́бу́ть* має подвійний наголос. Правильним є наголошення як першого складу *ма́бу́ть*, так і другого — *мабу́ть*. *Ма́бу́ть* уживається для вираження неспівненості в тому, про що говориться в реченні, напр.: *В дорóбу Григорій узяв чимало всякого харчу, але́ більше всього тютюну, та чи не найбільше, ма́бу́ть, запаса́ся терпінням* (*Олександр Довженко*); Слово *чо́біт* уживається з наголосом на першому складі *чо́біт* (*один чо́біт*) — Н. в, одинна́, а також з наголосом на другому складі *чобі́т* (*немає чобі́т*) — Р. в., множинна́. Слова *чо́біт* і *чобі́т* — це **омофóрми**.

Зазначимо також, що в підручнику подаються й пояснюються необхідні лінгвістичні терміни й поняття (паліндром, скоромовка, лексичний омонім, омограф, омоформа, синонім, антонім, паронім, міжмовні омоніми та пароніми і под.), оскільки враховано, що цей підручник слугуватиме насамперед для підготовки філологів, хоч, безумовно, він буде корисний усім тим, хто планує на початковому рівні оволодіти практичним курсом української мови на базі знання польської мови. Усі терміни ілюструються прикладами. Кожна вправа репрезентує зразок для наочного пояснення того, як виконувати завдання.

Підручник ілюстрований, повноколірний. Компакт-диск до нього записують на радіо «Львівська хвиля»: тексти читають провідні журналісти — *Галина Лірник, Андрій Великий, Володимир Мельник*.

Описана концепція підручника належить докт. філол. наук, професору (Україна), професору звичайному (ординарному) (Польща), завідувачеві кафедри україністики УАМ *Тетяні Космеді*. Однак Проект набув статусу міжнародного, оскільки виконується в рамках Угоди між Університетом імені Адама Міцкевича (Польща) і Львівським національним університетом імені Івана Франка, зокрема щодо науково-методичної й організаційно-видавничої співпраці *між кафедрою україністики УАМ* (Польща) і *кафедрою прикладної лінгвістики ЛНУ ім. І. Франка* (Україна). Колектив ЛНУ імені І. Франка репрезентує знаній в Україні мовознавець, професор, докт. філол. наук, методист, зокрема й з досвідом викладання української мови як іноземної, завідувач кафедри українського прикладного мовознавства ЛНУ ім. І. Франка *Ірина Кочан*. Від УАМ над підручником працюють: доктор габілітований, професор УАМ, відомий в Україні і Польщі літературознавець, лексикограф, викладач практичного курсу української мови *Анна Шуміловіч-Горнятко*; досвідчений методист,

одна з корифеїв кафедри україністики УАМ, яка викладає практичний курс української мови понад 15 років, доктор *Марія Четирба*, а також молоді доктори (Польща) – ад'юнкти кафедри: *Марта Абузарова* і *Рішард Кунідура*. Отже, колектив укладачів підручника – сплав молодій іскристої енергії й глибокого та ґрунтовного досвіду. Сподіваюся, що цей підручник стане добрим порадиником і другом для польських студентів і викладачів, поповнить українську дидактику, сприятиме її розвою.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2015

доопрацьована 18.02.2015

прийнята до друку 23.03.2015

CONCEPTION OF THE MANUAL ON THE PRACTICAL COURSE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR POLISH STUDENTS (LEVEL A1)

Tetiana Kosmeda

*Adam Mickiewicz Institute of Russian Philology in Poznan,
The Department of Ukrainian Studies,
Al. Niepodległości, 4,
61-874, Poznań, Poland
Tel. +48 (61) 829 3576, fax +48 (61) 829 3575
e-mail: ifros@amu.edu.pl*

As Ukraine is getting integrated into the global informational, economic and cultural space, full of aspirations and readiness to join the European Union and actively cooperate with Europeans in all spheres of life, communicate and share experience, foreigners are more and more interested in Ukraine and its language which they want to master. Though in recent years the process of preparing manuals «Ukrainian as a foreign language» is under way, the practical textbook of Ukrainian for Polish students is still to be elaborated. The article offers the original conception of the manual on the practical course of the Ukrainian language for Polish students. The targeted users are linguists mastering the initial level – A1. The manual is based on the successive analysis of different peculiarities of the Ukrainian language – phonetic, orthoepic, graphic, lexical and semantic, grammatical, stylistic, communicative and linguo-cultural ones – and their partial comparison with lingual, culturological and communicative peculiarities of the Polish language (speech). The manual aims to familiarize the students with the specificity of lingual personality of Ukrainians– Ukrainian humour, cordocentricity, hyperemotional character.

Key words: conception of the manual, Ukrainian as a foreign language, lingual personality of Ukrainians, culturological and communicative peculiarities..